

Doordenken over dooddoeners

Leesexemplaar

DOOR

Ignaaas
Devisch

Van
'het is
wat het
is' tot
'het is
overal
iets'

DEN

KEN

OVER

DOOD

DOEN

ERS

Jean Paul
Van Bendegem

Polis

Inhoud

- Ah, ge denkt dat ge daar iets aan kunt doen? ...₉
- Al dat nadenken leidt tot niets ...₁₁
- Alles gaat voorbij ...₁₃
- Alles is relatief ...₁₅
- Allez ja, nog eentje om het af te leren ...₁₇
- Allez kom, ik zeg maar wat ...₂₀
- Als ge d'er één hebt gezien, hebt ge ze allemaal gezien ...₂₂
- Als ge maar gezond/gelukkig zijt ...₂₄
- Dat is subjectief ...₂₆
- Dat lost zijn eigen wel op ...₂₈
- Dat moet nu toch echt wel lukken! ...₃₀
- De bal is rond ...₃₂
- De zon schijnt voor iedereen ...₃₄
- Dit is te zot voor woorden ...₃₆
- Doe maar gewoon, dat is al erg genoeg ...₃₈
- Een druppel op een hete plaat, het heeft geen zin ...₄₀
- Een goede oorlog is best wel gezond ...₄₂
- Elk zijn gedacht ...₄₄
- En als 't niet hier is, zal het wel ergens anders zijn, zeker? ...₄₆
- En als 't zo niet is, dan is 't anders ...₄₈
- En hoe is 't anders? ...₅₀
- En zo komen we nog eens ergens ...₅₂
- Ge gaat het niet meenemen als ge dood zijt ...₅₄
- Ge moogt mij dat niet kwalijk nemen ...₅₆
- Geen geluk in het spel, geluk in de liefde (en omgekeerd) ...₅₈

- Geld maakt niet gelukkig, maar een beetje helpt wel ...60
- Geluk zit in een klein hoekje ...62
- Gij hebt schoon spreken gij ...64
- Heeft er al ooit iemand iets voor mij gedaan? ...66
- Het komt allemaal wel goed ...68
- Het komt allemaal wel goed bis ...70
- Het komt in beweging, dat is goed ...72
- Het was eruit voor ik het wist ...74
- Hoe doe je dat toch altijd? ...76
- Ieder moet dat voor zichzelf uitmaken ...78
- Ik ben geen racist, maar... ...80
- Ik heb het altijd zo geweten ...82
- Ik kan dat ook ...84
- Ik kan geen twee dingen tegelijk, hé ...86
- Ik mag niet klagen ...88
- Ik win nooit iets ...90
- Ik wou dat ik het zelf gezegd had ...92
- Ik zeg het al jaaaren ...94
- Ik zou daar een boek over kunnen schrijven ...96
- Ik zou dat zo niet doen ...98
- Ja, dat is allemaal rap gezegd! ...100
- Ja ja ...102
- Ja maar, da's toch logisch! ...103
- Je had dat niet moeten doen ...105
- Je hebt het of je hebt het niet ...107
- Je kunt nu eenmaal niet alles hebben ...109
- Je moet doorbijten ...111
- Je moet een probleem maar oplossen als het zich voordoet ...113

- Je moet uit je comfortzone komen ...115
- 'k Weet het niet, 'k vind dat toch maar raar ...117
- Ken ik u ergens van? ...119
- Kijk, als ik u was ...121
- Kijk, dat zal niet meer voor mij zijn ...123
- Let op, d'er zijn ook goeie bij ...125
- Maar het is wel zeer goed in zijn genre ...127
- Maar natuurlijk kunt ge dat! ...129
- Meer dan je best kun je niet doen ...131
- Meer moet dat niet zijn ...133
- Mensen zeggen zoveel ...135
- Met alle respect, maar... ...138
- Met cijfers kunt ge alles aantonen ...140
- Met geld is alles te koop ...142
- Morgen komt er weer een dag ...144
- Shit happens ...146
- Sorry, dat is wel van voor mijn tijd ...148
- Stop toch met over alles vragen te stellen ...151
- 't Een is 't een en 't ander is 't ander ...153
- 't Geluk is met de hoeren en de boeren ...155
- 't Is een cliché, maar daarom niet minder waar ...157
- 't Is niet meer wat het geweest is ...159
- 't Is rapper gezegd dan gedaan ...161
- 't Is wat het is ...163
- 't Zal wel goed komen ...165
- 't Zal wel overwaaien ...167
- 't Zijn allemaal dezelfde ...169
- Tijd geeft raad ...171
- Toeval bestaat niet ...173
- Tot in den draai ...175

- Uiteindelijk gaat iedereen dood ...177
 - Vroeger was het beter ...179
 - Vrouwen kunnen dat niet ...181
 - Waarom ik? ...183
 - Wat is er mis met die mens? ...185
 - Wat omhooggaat, moet naar beneden komen ...187
 - We zijn al halverwege ...189
 - We zijn allemaal jong geweest ...191
 - We zijn voor driehonderd procent gemotiveerd ...193
 - We zouden dat meer moeten doen ...195
 - We zouden dat meer moeten doen bis ...197
 - We zullen wel zien wat we zien als we het zien ...199
 - Wees blij dat je werk hebt ...201
 - Wie gelooft die mensen nog? ...203
 - Wie wordt daar nu wijzer van? ...205
 - Wie zal daar ooit het fijne van weten? ...207
 - Ze gaan nog verschieten! ...209
 - Zeg niet te gauw: 't Is weer een vrouw' ...211
 - Zijn wij daar wel klaar voor? ...213
 - Zijt ge daar wel zo zeker van? ...215
 - Zo zijn we niet getrouwd, hé ...217
-

MEER LEZEN ...219

VERKLAREND REGISTER ...221

20 DOODDOENERS DIE
HET NIET GEHAALD
HEBBEN ...237

Ah, ge denkt dat ge daar iets aan kunt doen?

Het moge duidelijk zijn wat hier wordt uitgedrukt: het onvermogen van een mens! Zou de analyse van deze dooddoener evenwel hier stoppen, dan begaan we een kapitale fout. Want er wordt zoveel meer gezegd. Ten eerste moet er bij de 'ge' een idee aanwezig zijn dat er wel degelijk iets aan gedaan kan worden. Men denkt, blijkbaar ten onrechte, dat zo'n vermogen aanwezig is (zie 'Maar natuurlijk kunt ge dat!'). Ten tweede is het niet noodzakelijk* zo dat dat 'iets' iets moet zijn waaraan niets gedaan kan worden. Voorbeeld: zegt iemand 'Ik wil de zwaartekracht opheffen' (op zich een mooie woordspeling!), dan is het gepast om de dooddoener te gebruiken aangezien niemand daar iets aan kan doen. Maar deze lectuur is te beperkend. Evengoed kan het zijn dat de vermelde 'ge' er niets aan kan doen, maar anderen misschien wel. Er kan dus wel degelijk iets aan gedaan worden, alleen gij kunt het niet. Ten derde dient gewezen te worden op de onderliggende fatalistische* toon van de uitspraak (zie 'Een druppel op een hete plaat, het heeft

geen zin'). Je wordt van minder stoïcijⁿ*, zou Seneca* waarschijnlijk opmerken. Zo geïnterpreteerd is de 'ge' een generische 'ge', op iedereen van toepassing. Niemand kan er iets aan doen, hoewel het in principe mogelijk is om er iets aan te doen, maar niet door ons. Voorbeeld: op de uitspraak 'Help, het klimaat gaat om zeep!' antwoorden met de dooddoener betreft iedereen, niet enkel de persoon tot wie men zich richt. Let wel, dit hoeft niet te leiden tot een schopenhaueriaans* pessimisme, want precies door niet tussenbeide te komen kan het probleem verdwijnen (zie 'Dat lost zijn eigen wel op').

JPVB

Al dat nadenken leidt tot niets

Een vaak gehoorde doodoener: nadenken leidt alleen maar tot twijfel en daar schiet je niets mee op. Dus stop met nadenken en doe voort. Mooi, maar hoe doe je dat, stoppen met nadenken zonder na te denken over hoe je ermee ophoudt? Het lijkt een onmogelijke opgave.

Vervolgens is er de fundamentele vraag: leidt nadenken tot iets? Heeft nadenken nut? Los van de invulling van dit begrip – staat nadenken voor twijfelen, speculeren of dagdromen? – is het vermoedelijk juist dat nadenken op zich ons niet meteen vooruithelpt. Omdat het beter is om over iets na te denken dan zomaar na te denken. ‘Is de democratie een goeie zaak voor ons?’ is een zeer zinnige vraag waarover we lang kunnen nadenken en waarvan het nut toch aantoonbaar moet zijn. Blijft de vraag of nadenken een stichtende of intrinsiek waardevolle activiteit is, zoals handelen, sporten, slapen of andere activiteiten. En heeft het dan vervolgens ook nut?

Ik herinner me dat ik een keer bij een decaan werd geroepen toen bleek dat enkele studenten bij de evaluatie

van een van mijn vakken bij de vraag 'Heeft dit vak nut?' vooral 'nee' hadden geantwoord. Ze vonden mijn vak kortom nutteloos. De verwondering bij de decaan was groot toen ik hem mededeelde dat ik het daarmee eens was. Filosofie, de discipline bij uitstek die met nadenken wordt geassocieerd, is mogelijk volkomen nutteloos. Tegelijk zou het best kunnen dat de meeste (economisch) nutteloze zaken in ons leven – vrijen, genieten van de zon, de geur van versgemalen koffie en dus ook de filosofische verwondering – zeer relevant zijn. Doe het nutteloze weg en het leven verdwijnt ook. We zouden zelfs niet eens meer de vraag naar wat nutteloos is kunnen stellen, want misschien is dat wel de meest nutteloze van alle vragen: waarom zou het van belang zijn dat nadenken ergens toe leidt?

ID

Alles gaat voorbij

Klinkt dit niet volslagen triviaal? Natuurlijk gaat alles voorbij, wat zou het anders kunnen doen? Als iets niet voorbij zou gaan, dan is het er ofwel altijd geweest en zal het er altijd blijven, ofwel is er nooit iets geweest om te beginnen. Laten we de tweede mogelijkheid meteen vergeten, want over het niets valt niet veel te zeggen behalve dat het ‘niets’, om het met Heidegger* te zeggen. (Tja, geen enkele zin kan beginnen met ‘Het niets is...’ zonder daardoor het bestaan van het niets te bevestigen, en daardoor wordt het niets automatisch een iets. Zie ook ‘Dit is te zot voor woorden.’) Varen we beter met de eerste mogelijkheid? Niet echt, want er altijd zijn betekent eeuwig zijn. En nu heeft dit universum toevallig een begin gekend – hoewel dit in de kosmologie* nog altijd geen echt uitgemaakte zaak is – dus vervalt de eeuwigheid en daardoor meteen de eerste mogelijkheid. Wat wil zeggen dat we alles kwijt zijn.

Even terug naar het begin: misschien heb ik wel ten onrechte aangenomen dat de zaak triviaal is. Maar wat kan een niet-triviale lectuur zijn? Lezen we ‘alles’ als een elliptische uitdrukking, dan kunnen we de dooddouner

‘uitpakken’: ‘Al de dingen gaan voorbij.’ Voorbijgaan veronderstelt tijd, dus kunnen we de ‘dingen’ het best zien als gebeurtenissen: ‘Alle gebeurtenissen gaan voorbij.’ Of: ‘Niets blijft.’ En, gek genoeg, in een hegeliaanse* (nogal dubieuze) synthese hebben we het niets toch opnieuw geïntroduceerd. Stel dat iemand in wanhoop uitroept: ‘Als alles voorbijgaat, wat gaat er dan precies voorbij?’, dan is het antwoord een geruststellend: ‘Ah, maak je geen zorgen, ’t is niets.’ (Zie ook ‘Al dat nadenken leidt tot niets’.)

JPVB

Alles is relatief

Van alle paradoxale* uitspraken is dit een van de meest interessante. De stelling verstrikt zich echter snel in zichzelf. Stel dat ze klopt, waarheen leidt dit ons? Als alles relatief is, is ook de uitspraak 'Alles is relatief' een relatieve uitspraak. Wat ze nonsensicaal maakt. Waarom immers zou ik interesse tonen in een uitspraak die aankondigt dat het er in feite allemaal niet toe doet, dat het evengoed waar of onwaar is? Als alles inderdaad relatief is, kun je de uitspraak evengoed schrappen. Dan zijn we er niets mee omdat ze zoals alles zomaar relatief is.

Indien de uitspraak juist zou zijn en behalve de stelling zelf inderdaad alles relatief is, staan we voor een enorm probleem: hoe past een bijna-platonische* zekerheid – dat álles relatief is – in een wereld waarin alles relatief zou zijn? Zoiets heet jezelf in de voet schieten.

Wie de relativiteit van alles wil vaststellen, moet eerst de hele wereld bestudeerd hebben om daarna tot de diepzinnige conclusie te komen dat van alles dat zich voordoet, niets als zekerheid mag worden beschouwd. 'Alles is relatief' vertrekt bijgevolg onder het mom van

bescheidenheid van de gigantische zekerheid dat alles relatief is. Dat vereist een overzicht van de wereld waar wetenschappers alleen maar van kunnen dromen.

ID

Allez ja, nog eentje om het af te leren

Wie weleens op café gaat – in Vlaanderen – of naar de kroeg – in Nederland – kent ongetwijfeld de volgende dooddoener die steevast het einde van de avond bezeugelt: ‘Allez ja, nog eentje om het af te leren’ of ‘Allez ja, de allerlaatste’. Mooier kan een paradox* niet zijn, want wie hem uitspreekt heeft er vaak al meer dan eentje te veel op, en dan heeft die allerlaatste vooral niet tot gevolg dat je iets afleert, maar eerder hardnekkig aan je gewoontes vasthoudt.

Gedrag is een koppig ding. Aristoteles* wist het al en omschreef het als *akrasia*: iets doen tegen beter weten in. Dat doen we behoorlijk veel en ons gedrag maakt duidelijk dat de mens nooit zonder meer een rationeel denkend wezen is, maar evenzeer een vat vol verlangens en een gewoontedier. Zodra er bepaalde patronen ingeslepen zijn, is het zeer lastig om die er opnieuw uit te krijgen. Hoe vroeger in de levensloop die patronen zich voordoen, hoe lastiger het is om ze kwijt te raken. Denk aan roken, ongezond eten of alcohol drinken.

Vroeger, toen de dieren nog spraken en het paternalisme hoogtij vierde, konden artsen of andere gezagsdragers nog naar eigen goeddunken beslissingen van mensen overnemen onder het mom dat het voor hun bestwil was. Dat werkt al een tijdje niet meer omdat persoonlijke vrijheid en autonomie het hoogste goed zijn geworden. We willen zelf onze keuzes maken en verdragen geen bemoeienissen van anderen. Maar ja, we hebben veel slechte gewoontes, en hoe krijg je die er dan uit? Door te informeren, dacht men vroeger, met grote borden naast de weg of in brochures. En wat blijkt? Die helpen geen sikkepit omdat ze op kennisniveau blijven hangen en omdat ze, als die informatie ons al bereikt, hoogstens een zeer tijdelijk effect op ons gedrag vertonen.

Thaler en Sunstein bedachten er in hun bestseller *Nudge* iets anders op. Door mensen op een indirecte en vooral subtiele manier aan te sturen, passen we wel degelijk onbewust ons gedrag bij. Zoals: plaats de ongezonde producten bovenaan in het winkelrek, dan raken we er moeilijker bij en kopen we er minder van. Of maak de porties friet een beetje kleiner en niemand klaagt erover, maar ondertussen eten we wel minder friet en dus minder ongezond. Geen tovermiddel maar wel een poging

om het inzicht van Aristoteles verder te verfijnen: iets beter doen tegen het weten in.

ID

Allez kom, ik zeg maar wat

Deze dooddoener ademt vrijblijvendheid uit. Retorisch* en argumentatief* geeft de spreker aan dat wat volgt niet bindend kan zijn en dat er dus geen discussie over kan of mag worden gevoerd. Voorbeeld: ‘Studenten worden elk jaar dommer. Allez kom, ik zeg maar wat, studenten psychologie zijn echt niet te doen!’ Repliceert iemand met: ‘Zeg, wat hebt gij tegen psychologen?’ dan luidt het verweer dat het ‘maar’ een voorbeeld was. (Bemerk trouwens dat een aantal dooddoeners dankbaar gebruikmaakt van dat schitterende bindwoord ‘maar’, zie bijvoorbeeld ‘Ik ben geen racist, maar...’) Toch kan de dooddoener andere dingen uitademen. Wie positief ingesteld is, neemt aan dat de spreker zich juist bereid verklaart om gecorrigeerd te worden omdat hij of zij zich kan verweren met ‘Ach ja, het was dan ook “maar” een voorbeeld’. Wie nog positiever ingesteld is, meent dat de spreker zich heeft laten leiden door wat spontaan in het hoofd opkwam, goed beseffende dat dit hopeloos verkeerd kan zijn. ‘Hoeveel

is $7 + 5$?', 'Oh, eh, 15, ik zeg "maar" wat.' Wie echter logischer* ingesteld is, ziet ook nog deze mogelijkheid: de spreker is zelf verrast door zijn of haar woorden en roept verbaasd uit: 'Waar kwam dat vandaan?' Dit opent interessante perspectieven: een spreker doet een uitspraak p en zegt niet te weten dat p . Dus p zeggen en weten wat p zegt, zijn onderscheiden dingen. Dat brengt ons tot de epistemische logica* (zie ook 'Ze gaan nog verschieten!'), bedacht en ontwikkeld door Jaakko Hintikka*. Is bijvoorbeeld weten dat je iets weet te onderscheiden van niet weten dat je iets weet, en kun je – ik zeg maar wat – niet weten dat je iets niet weet?

JPVB

Als ge d'er één hebt gezien, hebt ge ze allemaal gezien

Al naargelang wat men in gedachten heeft, kan deze dooddoener volkomen triviaal zijn – en dus een kern van waarheid bezitten, dat is logica* – of werkelijk diep beledigend zijn. Als illustratie voor het eerste geval is het voldoende om te denken aan een bepaald autotype, bijvoorbeeld een Peugeot 308 Berline vijfdeurs. Als je één exemplaar van dat type hebt gezien, dan heb je ze effectief allemaal gezien. Dat is bovendien een zeer goede zaak. Statistisch uitgedrukt is het gemiddelde* scherp bepaald en is de spreiding* nul. In mensentaal: alle exemplaren zijn identiek. Het tweede geval stemt overeen met de situatie waarin men weet dat de spreiding niet nul is. Dat betekent dat er sprake is van variatie. Het typevoorbeeld is een menselijke populatie waar die variatie zeer groot kan zijn. Hoe beschrijf je de gemiddelde Vlaming of Fransman of Brit? (Moet dat trouwens niet 'Franspersoon' zijn?) Wie aan zo'n beschrijving begint, maakt zich schuldig aan stereotypering. Je vervangt de volledige, rijkgeschakeerde groep door één

enkel individu, dat bovendien vaak ook nog eens fictief is (zie 'Vrouwen kunnen dat niet'). Een dergelijke denkwijze wordt bovendien gekenmerkt door een ongepast gebruik van het bepaald lidwoord 'de': 'de Vlaming denkt dat...', 'de Europeaan is iemand die...', 'de wetenschapper is een nerd...' Bizar genoeg lijkt er een zekere neurobiologische fundering te zijn voor het curieuze fenomeen dat wij, blanken, Chinezen niet uit elkaar kunnen houden, maar de troostende gedachte is dat het omgekeerde ook geldt (zie ook "t Is een cliché, maar daarom niet minder waar' en "t Zijn allemaal dezelfde').

JPVB

Als ge maar gezond/gelukkig zijt

Iedereen kent ze, de nieuwjaarswensen die eindigen met 'en een goeie gezondheid, want dat is het belangrijkste'. Waarna we het glas heffen en collectief te veel drinken. Een absolute dooddoener dus. Er valt veel voor te zeggen dat gezondheid of geluk het hoogste goed is. Maar gezondheid komt niet vanzelf en zeker niet al drinkend. Hoe dan wel?

De Duitse filosoof en theoloog Odo Marquard legt in *Apologie des Zufälligen* uit hoe moeilijk wij het hebben met de categorie toeval. Toeval hangt samen met het lot: het overkomt je. Zomaar, zonder reden of verklaring, zonder legitimatie. Zeer lang hebben we wat gezondheid betreft vanuit dit idee geredeneerd: als je ziek bent, is het je lot of Gods wil. Zeggenschap erover als individu had je niet. Bijgevolg was een goeie gezondheid het belangrijkste geschenk, want alleen over de bijkomstigheden van het leven hadden we iets te zeggen.

Gezondheid begrepen vanuit het idee van maakbaarheid – we zijn wat we zelf doen of laten – gaat ervan uit